

Nietzscheova sjenka

Sažetak:

Nietzscheovo slavljenje života nasuprot formalnom ustrojstvu i određenju čovjeka i njegova života sa pitanjima bitka u klasičnim zapadnjačkim filozofijama se pojavljuje kao određen bunt na tadašnje (ali i sadašnje) stanje zapadnog čovjeka. Po-

lazišna tačka ovog istraživanja je predsokratovski period grčke filozofije, u kojem još uvijek nije diferencirana granica i razlika između teorijskog i praktičnog uma, gdje se filozof pojavljuje kao mudrac koji živi filozofiju koju zastupa.

Ključne riječi: filozofija, istina, Nietzsche, tragedija, život

*Svet se deli na one koji su zapevali
I one koji su ostali robovi.*

Branko Miljković

*Snažno bije u meni život koji ne ističe sebe,
A sadrži ipak sve drugo u sebi.*

Walt Whitman

Parafraza Nietzschea ili obrazloženje o potrebi traganja za Nietzscheovom sjenkom

Govor o Nietzscheu podrazumijeva govor (u) paradoksa(u)¹, odatle će i naše istraživanje postaviti jedno takvo smijem reći paradoksalno pitanje, koje kao i što definicija paradoksa kaže *ipak sadrži istinu*,

te ga mi kao takvog trebamo pobliže ispitati: „Da li je uistinu, za svakog filozofa našeg doba suočavanje s Nietzscheom neizbježan zadatak?“² Odgovor se čini jasan i da se iščitati u samom pitanju, dakle suočavanje sa Nietzscheom predstavlja neizbježan zadatak svakog filozofa našeg doba (a zašto ne dodati i svakog budućeg doba koje dolazi). Sam odgovor nam ne čini punu zadovoljštinu, on je mogao biti i odričan, i odgovor nije naš cilj jer stare

¹Paradoks (grč. *paradoksos* - neočekivan) tvrdnja koja je suprotna svakom očekivanju i općem mišljenju; načelo koje se izriče na osnovu neizrečenih sudova i koje je kraj svoje neobičnosti ipak *istinito*, ako se pobliže ispita. Takvo je načelo npr. ova tvrdnja stoika: *Samo je mudrac kralj*. Paradoksom se pisci služe radi jačeg efekta u izražavanju misli. Među filozofima naročito se Nietzsche služio paradoksima. Vladimir Filipović, *Filozofijski rječnik*, Matica hrvatska, Zagreb, 1965.

²Željko Škuljević, *Nietzscheova hybristika*, Hijatus, Zenica, 2015.

mudrosti nas uče da cilj nije ništa, a kretanje je sve, i mi svoje kretanje nastavljamo dalje u želji da istražimo razloge zašto je to tako?

Početak ovog kretanja u nigdje, dakle put bez cilja započet ćemo jednom parafrazom samog Nietzschea – u dužem razgovoru sa Nietzscheom čak i najmudriji će ga jednom nazvati ludakom i tri puta budalom. Nietzscheov izričaj sa druge strane glasi: „u dužem razgovoru čak i najmudriji jednom je ludak i triput budala.“³ Pa ipak, ako je i ovaj paradoks tačan, ne daje nam opet razlog da tu stanemo i zaključimo, nego nastavljamo dalje, putem objesti, drskosti i prkosa posredstvom boginje Hybris da tragamo za Nietzscheovom sjenkom – onim najvrjednijim što je Nietzsche slavio, dakle za samim životom.

No prije toga treba napomenuti i istraživanja Kasima Prohića, koji reklo bi se daje najtreveznije istine o Nietzscheovoj filozofskoj bitnosti i važnosti: „Ako postoji ličnost u modernoj filozofiji o kojoj su izrečene najkontradiktornije kritičke ocjene, a da time interes za njeno djelo niukoliko nije malaskao nego se naprotiv intenzivirao u onoj mjeri u kojoj su novi interpretativni pokušaji morali pretpostaviti drukčije sudove i tako biti filozofsko – naučno posredovani, onda je to slučaj sa ovim misliocem (Nietzscheom)“.⁴ Ono što je bitno za naš uvod u obrazloženje potrebe traganja za Nietzscheovom sjenkom jeste konstatacija Prohića o interesu za Nietzscheovom filozofijom koji *niukoliko nije malaksao*, nego se čak štaviše i intenzivirao. Na tome fonu valja istaći i nepobitnu činjenicu da se većina neuspjelih i prohićevski kazano malaksalih interpretacija Nietzschea i njegove filozofije vodila nesvaki-dašnjom biografijom jednog čovjeka, kakav je doista bio Nietzsche. Porodom takvih interpretacija i shvatanja možemo označiti dva abortusa *umišljanja* – naime sa jedne strane kao

plod takvih interpretacija imamo jednu vrstu bezuslovne ljubavi i obožavanja Nietzschea, i sa druge strane otvorenu mržnju i izliv bijesa spram njega.⁵

Prilog potrebi istraživanja Nietzschea danas možemo naći i kod samog Nietzschea kada u *Antihristu* kaže: „Meni pripada tek preksutrašnjica. Neki se rađaju posthumno“.⁶ Na taj način Nietzsche iz prekjučerašnjice 19. vijeka, korespondira sa našom današnjicom, dakle preksutrašnjicom. Odatle se Nietzsche, htjeli mi to ili ne htjeli, voljeli li ga ili mrzili, slagali se sa njim ili najžustrije odbijali postavke njegove filozofije života, nameće kao neizbježan zadatak sa kojim se treba suočiti svaki filozof Nietzscheove preksutrašnjice!

Prethodno rečeno dobija puni smisao kada se dopuni Finkovim mislima iz njegove knjige *Nietzscheova filozofija*, naime da Nietzscheova filozofiranje predstavlja „sumnju da je ovaj put bio put bludnje, da je čovjek zalutao, da je nužan preokret, odricanje od svega, što je dosad važno kao *sveto, dobro, i istinito*. Nietzsche to znači krajnju kritiku religije, filozofije, znanosti i morala.“⁷ Ovaj Finkov iskaz radanjuje nakanu Nietzscheove filozofije, i pokazuje nam na što se obrušava Nietzscheova kritika, na što pada Nietzscheova sjenka. Ponavljam početnu rečenicu ovog rada, naime da govor o Nietzscheu podrazumijeva govor (u) paradoksa(u), te sa ove pozicije možemo izvući jedan paradoksalan zaključak (ali ipak istinit, ma kako se to komu sviđalo ili ne sviđalo), da zapravo Nietzscheova sjenka (život) predstavlja svjetlo kojim se čovjek preksutrašnjice može i treba suprotstaviti svemu onome što je zatomilo i zarobilo snagu izvornog – zemaljskog života. Na tragu dosad rečenog o Nietzscheu kao misliocu koji je u povijesti ljudske misli uputio najžustrije kritike dotadašnjem platonističkom filozofiranju i stavu spram života, naime, da se njegova su-

³ Fridrih Niče, *Putnik i njegova senka*, Paideia, Beograd, 1998.

⁴ Kasim Prohić, *Filozofsko i umjetničko iskustvo*, Svjetlost, Sarajevo, 1988.

⁵ Opš. Željko Škuljević, *Nietzscheova hybristika*, Hijatus, Zenica, 2015.

⁶ Fridrih Niče *Antihrist*, Riznica, Beograd, 2011.

⁷ Eugen Fink, *Nietzscheova filozofija*, Znaci, Zagreb, 1981.

⁸ Nietzscheovu sjenku treba razumijevati isključivo kao sam život koji i čije vrijednosti Nietzsche suprotstavlja platonističkom (kršćanskom) metafiziciranju života i stavljanju njegova smisla u jedan ideirani – inteligibilni svijet.

ština i suština svijeta otkriva u jednom ideiranom svijetu vanosjetilnog karaktera, nastupa Nietzsche nastojeći da životu vrati koloritet i sadržajnost koju on pronalazi kod praotaca filozofije – Grka.

Oživotvorena filozofija ili ofilozofljen život

Onaj ko je ovaj zemaljski život označio kao sjenku, a njegov smisao i punu istinu o njemu prenio u svijet ideja bješe Platon, ta mi ipak u znak *spasenja* zemaljskog života i ustanka protiv takvog tamničenja života u svjetlo ideja tu sjenku nazivamo Nietzscheovom sjenkom, a ne Platonovom sjenkom. Razloga za to je više, a jedan od njih navodi nam i sam Nietzsche u svome učenju da period u kome su mudraci djelovali i mislili prestaje sa Platonom, naglašavajući da filozofima od Platona nedostaje nešto suštinsko, te se odatle javlja potreba tumačenja onog suštinskog u filozofijama prije Platona – „s Platonom počinje nešto sasvim novo ... od Platona filozofima u poređenju s onom republikom genija od Talesa do Sokrata nedostaje ono suštinsko.“⁹

Suštinsko razlikovanje u učenjima filozofa – mudraca, prije Platona i onih nakon njega (filozofa), ali i samog Platona, možemo označiti time da je kod prvih prisutno kantovski rečeno jedinstvo teorijskog i praktičkog uma, dok je kod potonjih jasna razlika između onog teoretskog i praktičkog djelovanja. Upravo na tome tragu Nietzsche uzore svoga mišljenja pronalazi u filozofima – mudracima prije Platona, jer kod njih takva granica i podjela između teorije i prakse ne postoji. Na to nas upućuje i Nietzscheov izriječ o Anaksimandru: „Živeo je kao što je pisao, govorio je tako svečano kao što se oblačio, podizao je ruku i spuštao stopalo kao da je ovaj život tragedija i kao da je on rođen da uzme učešća u njoj i igrajući ulogu junaka.“¹⁰

Govoreći o Grcima i njihovim mudracima Nietzsche naglašava njihovu volju za životom i njihovo uvažavanje života kao jedino mogućeg načina bivstvovanja u kome se otkriva istina u svojoj stalnoj promjeni, kao i nezasitivi nagon za saznanjem koji se ogleda u njihovoj želji da „ono što su naučili, su želeli istog časa i da dožive“.¹¹

Kao rušioca grčkih vrijednosti i glavnog krivca da dekadenciju Helade Nietzsche okrivljuje Sokrata, te odatle upućuje kritike Sokratu, sokratovskom modelu čovjeka, i na svaku filozofiju koja je metafizika, na način Platonove metafizike, koja istinu o zbiljskom svijetu stavlja u jedan drugi, nadosjetilni svijet, svijet ideja. Sa pojavom Platonove filozofije, možemo označiti period sa kojim počinje rastakanje životne mudrosti u njena od tada teško spojiva dijela – praksu i teoriju. Sokratizam i sokratovsko znanje i odaljavanje od mudrosti svoju afirmaciju dobija u Platonovoj filozofiji, a „sokratizmom Nietzsche zahvaća jedan ljudski osnovni stav, ovaj odnošaj spram bića koji se naziva znanost.“¹²

Znanje odatle predstavlja prijetnju životu i nastoji da sam život utamniči u pojmoje, te da istinu o životu smjesti u područje vanosjetilnog, što za Nietzschea predstavlja huljenje nad životom. Znanje se suprotstavlja životu, ali zato što izražava jedan život koji protivreči životu, jedan reaktivni život koji upravo u znanju nalazi sredstvo da očuva svoj tip i osigura njegovu pobjedu.“¹³ Reaktivni život kako ga Deleuze naziva nastaje kao zamjena i utjeha slaboj volji koja nema dovoljno snage da se suprotstavi životu, stvarajući jedan ideirani svijet onostranosti, pri tome rušeći već postojeći – označujući ga kao sjenku. Na šta onda cilja takav jedan reaktivan život ukoliko niječe stvarni život sjenki. On zapravo sebi prisvaja pravo da ima cilj, a nema kretanje, on je stoga simulacija života bodrirovski kazano, poznanica, mjesto sigurnosti i

⁹ Fridrih Niče, *Filozofija u tragičnom razdoblju Grka*, Grafos, Beograd, 1981.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ibid.

¹² Eugen Fink, *Nietzscheova filozofija*, Znaci, Zagreb, 1981.

¹³ Žil Delez, *Niče i filozofija*, Plato, Beograd, 1999.

ne – dešavanja, ne – novog. Njegov najveći cilj je postizanje izvjesnosti, a kritiku takvog života koji teži kao (samo) izvjesnosti donosi nam Miodrag Živanović dajući jedan paradoksalan ali itekako vrijedan zaključak za naš razgovor: „Jer kako smo vidjeli, izvjesnost nam ne donosi gotovo ništa. Šta se događa Poslije Igre, o tome malo ko zna.“¹⁴

Udaljavanje od instikata i proiva života je zapravo ono što Nietzsche označava kao uzrok sve dekadencije i nihilizma koji proističe iz platonističke metafizike, stoga on u *Tako je govorio Zaratustra* upućuje na ponovno vraćanje zemlji – ka sjenci, i ostajanje u vjernosti spram nje – „Preklinjem vas, braćo moja, ostajte verni zemlji i ne verujte onima koji vam govore o nadzemaljskim nadama“.¹⁵ Ocrtavajući tako modernog čovjeka rascjepljenog između teorijskog i praktičkog Nietzsche ironično ukazuje na nesreću „što drema u nedrima teorijske kulture koja počinje polako da plaši modernog čovjeka, te on uznemiren iz riznice svoga iskustva grabi sredstva da otkloni opasnost ... da pronikne u najdublju suštinu stvari.“¹⁶ Pronicanje u najdublju suštinu stvari zapravo i jeste ono što Nietzsche prigovara čitavoj filozofskoj tradiciji (od Platona), koja nema snage da se suoči sa životom, a to suočavanje za Nietzschea i jeste *suština* – koju treba razumijevati kao na početku spomenuto – *kretanje*. Tako izgubljen u vječnom traganju za vječnim istinama, moderni čovjek nemajući snage, hrabrosti i volje da prizna vlastitu izgubljenost samome sebi, te stoga

stanje modernog izgubljenog čovjeka najbolje ocrtavaju riječi samog Nietzschea, koje stavlja u usta modernog čovjeka: „ne znam kuda idem ni otkuda dolazim, ja sam ono što ne zna kuda ide ni otkuda dolazi.“¹⁷

Postavlja se pitanje, reklo bi se prirodno – dakle samo od sebe imali *lijeka* modernome čovjeku, a budući da smo tragom Nietzschea došli do starih Grka, onda je i prirodno da takvog lijeka i ima, budući da su Grci poznavali samo odgovore i rješenja na pitanja života. Odgovor se krije možemo reći u djelatnosti svojstvenoj samo čovjeku – dakle agonalnom¹⁸ djelovanju. Može se reći da agonalno porađa Nietzscheovu sjenku, ono mu prethodi, te je također i dio te sjenke, dakle bez agonalnog nema ni života. Miloš Đurić primjećuje da je „Helenima agnpski život bio drugo disanje. Heleni su umirali s verom da će u zagrobnom životu gledati nadmetanja i sami se nadmetati.“¹⁹

Raščlanjivanjem pojmaagona, i sagledavanje od čega se on zapravo sastoji, šta u sebi pretpostavlja, dolazimo do dvije ključne odrednice tog pojma, a to su *djelovanje* u prvom redu, te *stvaranje* što ćemo odrediti kao rezultat djelovanja. Na tragu Heraklitova stava da „menjajući se, otpočiva“²⁰, Nietzsche ustvrđuje da „celokupna suština stvarnosti je samo delovanje i kako za stvarnost ne postoji nikakav drugi modus bića“²¹ stavljajući svu suštinu stvari u djelovanje Nietzsche čovjeka ponovno vraća u centar, jer je on jedini koji umije svjesno da djeluje, te da na taj način razumijeva i cjelokupnu suštinu

¹⁴ Miodrag Živanović, *Traktat o izvjesnosti*, Eidos, Zenica, 2018.

¹⁵ Fridrih Niče, *Tako je govorio Zaratustra*, Grafos, Beograd, 1987.

¹⁶ Fridrih Niče, *Rođenje tragedije*, Dereta, Beograd, 2012.

¹⁷ Fridrih Niče, *Antihrist*, Riznica, Beograd, 2011.

¹⁸ Agon (grč. *ἀγών* - borba, natjecanje) 1. U antičkoj Grčkoj, natjecanje na javnim svečanim priredbama. Agoni su se obično dijelili na gimnastičke, hipičke (natjecanje u vožnji i jahanju) i glazbene (natjecanje u glazbi, pjesništvu i plesu). Najznamenitiji su panhelenski agon na olimpijskim, istamskim, pitijskim i nemejskim natjecanjima. Nagrada je pobjedniku maslinov, lovorov ili bršljanov vijenac. 2. U kazališnom životu Helade, natječaj kojim su se odabirala djela za izvedbu, njihovi tumači i sama izvedba tragedija ili komedija, jer su se njihovi pjesnici međusobno natjecali za prvu nagradu. Po agonu i nazivi za glumce: protagonist, deuteragonist, tritagonist (prvi, drugi, treći glumac). 3. U staroj antičkoj komediji treći tradicionalni dio, nakon paroda a prije parabaze; rasprava između dvojice glavnih junaka, zastupnika suprotstavljenih načela koja su u korijenu komičnoga sukoba, pri čemu svaku stranu podupire polovica kora. Neke komedije nemaju agon u formalnom smislu, nego neki ekvivalentan prizor. (*Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje (*online*), pristup: 13. 12. 2018, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=814>)

¹⁹ Heraklit, *Fragmenti*, Moderna, Beograd, 1990.

²⁰ Heraklit, *Fragmenti*, Moderna, Beograd, 1990.

²¹ Niče Fridrih, *Filozofija u tragičnom razdoblju Grka*, Grafos, Beograd, 1981.

svih stvari. Na taj način Niče stavlja pred čovjeka stari grčki zahtjev o spoznavanju samoga sebe, koji implicira ponovno vraćanje životu a koje je zastranilo usljed pojmovnog i metafizičkog pokušaja objašnjavanja svijeta i života.

Život odatle po sebi pretpostavlja *agon* suprotnosti, jer i sam život predstavlja suprotnost smrti jer „smrt se pokazuje samo na životu, izvan života ona ne postoji.“²² Odatle valja zaključiti da *agon*, zajedno sa *voljom* kao podlogom agonalnog djelovanja se ispostavlja kao ključni momenat razumijevanja grčke filozofije i tragičke umjetnosti – koja nas nagoni ka pronalasku novih vrijednosti i jednom polikoloritnom življenju samog života, a pronalazak novih vrijednosti koji za pretpostavku ima borbu, nije nimalo lagan zadatak, stoga Ničeov savjet izrečen u vidu imperativa označava samu težinu stvaralačkog zadatka: „Imperativ: „budite tvrdi!“ najdublja izvesnost o tome da su svi tvorci tvrdi jeste autentični znamen neke dioniske prirode“.²³

Umjesto zaključka – Putnik i njegova sjenka

*Šta je to ljudska hrabrost?
I šta je to ljudski grijeh?
Upita najsajjnija zvijezda zalutalog čovjeka...
I nadasve, ta šta je to
ljudsko uopšte?*

*A sjenka pomaljajući se iza
mrtvila nijema čovjeka odgovori:
Ljudska hrabrost je stajati izvan
savšenosti ljudskog kruga
Ljudski grijeh je uživati u
mirisu uvenulog cvijeta*

*A ljudsko je najsajjnija zvijezdo
dobaci sjenka iz mraka...
Polako već nestajući – blijedeći u tami
Biti hrabar...
Biti grješan...*

²² Heraklit, *Fragmenti*, Moderna, Beograd, 1990.

²³ Fridrih Niče, *Ecce homo*, Grafos, Beograd, 1985.

Bibliografija

- Delez, Žil, *Niče i filozofija*, Plato, Beograd, 1999.
Heraklit, *Fragmenti*, Moderna, Beograd, 1990.
Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje (online)
Fink, Eugen, *Nietzscheova filozofija*, Znaci, Zagreb, 1981.
Filipović, Vladimir, *Filozofijski rječnik*, Matica hrvatska, Zagreb, 1965.
Niče, Fridrih, *Antihrist*, Riznica, Beograd, 2011.
Niče, Fridrih, *Ecce homo*, Grafos, Beograd, 1985.
Niče, Fridrih, *Filozofija u tragičnom razdoblju Grka*, Grafos, Beograd, 1981.
Niče, Fridrih, *Putnik i njegova senka*, Paideia, Beograd, 1998.
Niče, Fridrih, *Rođenje tragedije*, Dereta, Beograd, 2012.
Niče, Fridrih, *Tako je govorio Zaratustra*, Grafos, Beograd, 1987.
Prohić, Kasim, *Filozofsko i umjetničko iskustvo*, Svjetlost, Sarajevo, 1988.
Škuljević, Željko, *Nietzscheova hybristika*, Hijatus, Zenica, 2015.
Živanović, Midorag, *Traktat o izvjesnosti*, Eidos, Zenica, 2018.

Senad Arnaut

Zenica

Nietzsche's Shadow

Summary:

Nietzsche's glorification of life as opposed to the formal determination and definition of man and his life with the the questions of being in a classic Western philosophy appears as a determined revolt to the former (and also current) state of modern man. The starting point of this

research is pre-socratic period of Greek philosophy, which has not yet differentiated boundaries and differences between theoretical and practical reason, where the philosopher appears as a wise man who lives the philosophy which he represented.

Keywords: Philosophy, truth, Nietzsche, tragedy, life
